

Priručnik

za uspostavljanje institucionalnih mehanizama za saradnju jedinica lokalnih samouprava sa dijasporom

April 2021.

Ministry of European Integration
Government of the Republic of Serbia

With funding from

 Austrian
Development
Cooperation

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Sadržaj

Uvod	4
Dijaspora.....	5
Značaj dijaspore.....	10
Pravni osnov za saradnju sa dijasporom	11
Strateška dokumenta koja se odnose na saradnju sa dijasporom	12
Institucije koje se bave saradnjom sa dijasporom	16
Značaj dijaspore za lokalnu zajednicu	21
Mesto i uloga lokalne samouprave u saradnji sa dijasporom	22
Aktivnosti usmerene na jačanje saradnje sa dijasporom	24
Unutrašnja organizacija JLS	26
Mogući institucionalni oblici saradnje sa dijasporom na lokalnom nivou	28
Savet skupštine opštine/grada za saradnju sa dijasporom	29
Savet (opštinskog/gradskog veća) za saradnju sa dijasporom	31
Član opštinskog/gradskog veća zadužen za saradnju sa dijasporom	33
Savetnik za saradnju sa dijasporom	35
Pomoćnik predsednika opštine /gradonačelnika zadužen za saradnju sa dijasporom	37
Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj	39
Kancelarija za saradnju sa dijasporom	41
Poveravanje posla drugom pravnom entitetu	43
Udruživanje više jedinica lokalne samouprave	44
Literatura, propisi i strateška dokumenta	46

Priručnik za uspostavljanje institucionalnih mehanizama za saradnju jedinica lokalnih samouprava sa dijasporom je izradio RARIS – Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije u okviru projekta Link Up! Serbia II.

Link Up! Serbia II projekat finansira Austrijska razvojna agencija (ADA), sredstvima Austrijske razvojne saradnje (ADC) u iznosu od 1.669.454 evra. Projekat sprovodi Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD) u saradnji sa Ministarstvom za evropske integracije Republike Srbije kao ključnim nacionalnim partnerom, kao i sa drugim ključnim partnerima kao što su 6 regionalnih razvojnih agencija u Srbiji i Privredna komora Srbije. Opšti cilj projekta je podsticanje transnacionalnih preduzetničkih aktivnosti sa i kroz srpsku dijasporu u Austriji, Švajcarskoj i Nemačkoj (DACH zemlje) olakšavanjem pristupa znanju, mrežama i finansijskim resursima.

Ova publikacija je nastala u okviru Link Up! Serbia II projekta, koji sprovodi Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD), uz finansijsku podršku Austrijske razvojne saradnje. Njen sadržaj je isključiva odgovornost RARIS-a i ni na koji način ne može odražavati stavove Međunarodnog centra za razvoj migracionih politika (ICMPD) i Austrijske razvojne saradnje (ADC).

Autori: Marija Jelenković, Boban Kostandinović, Vladan Jeremić

Uvod

Tema ovog Priručnika je, kao što sam naziv kaže, uspostavljanje institucionalnih mehanizama za saradnju jedinica lokalnih samouprava sa dijasporom.

U priručniku su obrađene teme kao što su: pojam dijaspore i njen značaj za matičnu državu, pravni osnov za saradnju sa dijasporom, strateška dokumenta u kojima je prepoznat značaj saradnje sa dijasporom, mogućnosti saradnje jedinica lokalne samouprave sa dijasporom i značaj saradnje sa dijasporom za lokalnu zajednicu i institucionalni mehanizmi za saradnju jedinica lokalne samouprave sa dijasporom.

Date su i preporuke za izbor mehanizma jedinica lokalne samouprave za saradnju sa dijasporom.

Nadamo se da će ovaj Priručnik biti od koristi lokalnim samoupravama prilikom uspostavljanja i definisanja obima i oblika saradnje sa dijasporom.

Reč dijaspora (diaspora) grčkog je porekla i označava pripadnike jednog naroda koji žive odvojeno od matice, odnosno matične zemlje.

Ovako široka definicija nema ograničenja u smislu vremena, mesta rođenja, državljanstva i osećaja pripadanja. Takođe, ne postavlja se ograničenje u smislu stalnosti boravka u inostranstvu, već u dijasporu spadaju i učesnici privremenih radnih migracija.

Dakle, u dijasporu spadaju i osobe rođene u inostranstvu, koje mogu imati državljanstvo zemlje u koju su se doselili njihovi roditelji ili preci (druga i treća generacija migranata, rođena u inostranstvu). Doživljaj identiteta i osećaj pripadnosti može da se odnosi na obe zemlje (zemlju porekla i zemlju prijema).

I sam *Zakon o dijaspori i Srbima u regionu* definiše pojam dijaspore kao:

- državljane Republike Srbije koji žive u inostranstvu;
- pripadnike srpskog naroda iseljenike sa teritorije Republike Srbije i iz regiona i njihove potomke.

U smislu ovog Priručnika pod dijasporom ćemo podrazumevati sve napred navedeno, a najbitnija karakteristika pripadnika dijaspore biće njihova spremnost da se doprinese razvoju zemlje, regionu, odnosno rodnom mestu.

Emigracioni talasi iz Srbije mogu se podeliti na šest ključnih razdoblja:

- 1) ekonomska emigracija od kraja 19. veka do Prvog svetskog rata, uglavnom u Ameriku,
- 2) između Prvog i Drugog svetskog rata, uključujući i povratak migranata iz prekomorskih zemalja u Srbiju (30-ih godina 20. veka),
- 3) ratna i posleratna politička emigracija 40-ih i 50-ih godina 20. veka, pretežno u prekomorske zemlje,
- 4) ekonomska emigracija u periodu od 1960. do 1980, kada su zemlju napuštali uglavnom niskokvalifikovani radnici koji su odlazili u zemlje zapadne Evrope,
- 5) političko-ekonomska emigracija 90-ih godina 20. veka, koju je karakterisao odlazak velikog broja visokokvalifikovanih osoba, tzv. odliv mozgova i
- 6) talas koji počinje 2000. godine i još uvek traje.

Iz navedenog se može zaključiti da je srpska dijaspora izuzetno heterogena, da ima različite motive emigriranja, da pripadnici dijaspore potiču iz različitih socijalnih sredina, sa različitim stepenom obrazovanja, a samim tim i sa različitim iskustvom prijema u zemljama domaćinima.

U okviru Migracionog profila Republike Srbije za 2010. godinu, urađena je procena veličine dijaspore prema zemlji destinacije (Procena veličine dijaspore prema zemlji destinacije, *Migracioni profil Republike Srbije za 2010. godinu*, Međunarodna organizacija za migracije (IOM))

Tabela 1. Procena veličine dijaspore prema zemlji destinacije

Zemlja destinacije	Procenjena populacija dijaspore
SAD	1.000.000
Kanada	200.000
Čile	5.000
Brazil	8.000
Argentina	5.000
Norveška	2.500
Švedska	75.000
Danska	7.000
Finska	4.000
SR Nemačka	500.000
Beneluks	50.000
Velika Britanija	80.000
Francuska	120.000
Švajcarska	120.000
Italija	20.000
Austrija	300.000
Ruska Federacija	20.000
Zemlje bivše SSSR	3.000
Turska	15.000
Kipar	5.000
Kina	3.000
Australija	200.000
Novi Zeland	7.000
Južna Afrika	20.000
Afrika, ostatak	5.000
Ukupno	2.774.500

Ovo je ujedno i poslednji Migracioni profil Republike Srbije u kojem je objavljena procena veličine dijaspore prema zemlji destinacije.

U okviru Migracionog profila Republike Srbije za 2014. godinu data je tabela veličine dijaspore u zemljama članicama EU prema zemlji destinacije i prema polu, izvor Eurostat (Državljanima Republike Srbije koji žive u zemljama članicama EU u 2012. i 2013. godini, prema polu, *Migracioni profil Republike Srbije za 2014. godinu*, Vlada RS)

Tabela 2: Državljeni Republike Srbije koji žive u zemljama članicama EU u 2012. i 2013. godini, prema polu

Zemlja destinacije	2012.			2013.		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
SR Nemačka	215.189	109.277	105.912	216.628	108.773	107.855
Austrija	111.642	57.866	53.776	111.303	57.469	53.834
Italija	51.103	26.778	24.325	41.678	21.066	20.612
Slovenija	7.317	5.108	2.209	7.784	5.433	2.351
Belgija	7.109	3.643	3.466	6.937	3.546	3.391
Švedska	6.127	3.200	2.927	6.409	3.389	3.020
Mađarska	8.388	4.440	3.948	4.894	2.752	2.142
Španija	3.245	1.658	1.587	3.173	1.594	1.579
Češka Republika	2.081	1.401	680	2.253	1.504	749
Holandija	141	68	73	2.116	962	1.154
Rumunija	417	277	140	1.460	1.059	401
Finska	901	501	400	832	456	376
Danska	660	329	331	788	392	396
Slovačka	665	493	172	716	523	193
Bugarska	643	369	274	645	367	278
Poljska	248	213	35	252	217	35

Ne postoje precizni podaci o broju pripadnika dijaspore. Smatra se da se taj broj se kreće od 4 do 5 miliona.

Što se tiče teritorijalne analize migracionih kretanja, u Republici Srbiji postoje tri velike emigracione zone:

- 1) centralni i istočni delovi zemlje – Braničevski, Borski i Pomoravski okrug,
- 2) južni delovi Zlatiborskog i Raškog okruga i
- 3) delovi Pčinjskog i Jablaničkog okruga, posebno opštine Preševo i Bujanovac.

Centralni i istočni delovi zemlje poznati su po izrazitoj emigraciji već iz popisa 1981. i 1991. godine, dok su druge dve emigracione zone nastale u najvećoj meri 1990-tih godina.

Kretanje strukture broja migranata u odnosu na zemlje migracije, prema podacima sa popisa stanovništva održanih od 1971. do danas, je dato u sledećoj tabeli.

Tabela 3. Struktura lica na radu – boravku u inostranstvu prema državi u kojoj rade, odnosno borave (u %)

Strana država	godine popisa				
	1971	1981	1991	2002	2011
Republika Srbija	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Austrija	19,7	23,4	24,9	21,2	22,5
Francuska	13,7	12,5	8,3	6,5	6,5
Nemačka	45,8	37,1	25,0	24,8	17,9
Švajcarska	3,3	9,3	13,9	15,8	13,1
Švedska	4,3	4,6	3,7	3,4	3,5
zemlje Beneluksa	1,7	1,6	1,3	2,3	2,0
ostale evropske zemlje	2,5	2,8	4,3	13,0	16,8
SAD	2,6	2,7	2,7	3,9	4,3
Australija	3,4	2,3	1,9	1,8	1,2
Kanada	1,4	1,4	2,3	2,6	2,0
ostale vanevropske zemlje	0,5	1,1	1,2	1,4	1,6
nepoznata zemlja	1,1	1,3	10,5	3,3	2,4
republike bivše SFRJ	/	/	/	/	6,3

Izvor: Srbija u procesu spoljnih migracija, Republički zavod za statistiku (2014)

Prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine, udeo lica na radu - boravku u inostranstvu u ukupnom stanovništvu, prema regionima je: Beograd (2,81%), Vojvodina (2,55%), Šumadija i Zapadna Srbija (4,91%), Istočna i Južna Srbija (6,65%). Učešće u ukupnom stanovništvu Republike Srbije je 4,20. Licem na radu – boravku u inostranstvu smatra se lice koje je godinu i više od godinu dana na radu – boravku u inostranstvu.

Od 9 oblasti u regionu Istočne i Južne Srbije, kod dve oblasti je relativno učešće u njihovom ukupnom stanovništvu oko ili preko 15 %, s tim što je kod Braničevske oblasti taj udeo čak oko 21 %.

Pored ovih opština sa „ekstremnim“ vrednostima relativnih udela (Malo Crniće sa 33%, Kučevo sa 30% i Žabari sa 31 %), u istoj oblasti nalaze se i opštine iz kojih se četvrtina njenih stanovnika nalazi na radu - boravku u inostranstvu (Veliko Gradište: 25,1% i Petrovac na Mlavi: 25,2 %). Takođe, veoma zapažene udele iz ove oblasti imaju i spoljni migranti iz opština Golubac (19,1%), Žagubica (18,7%) i Požarevac (11,4%).

Borskoj oblasti pripadaju, takođe, dve opštine koje sa četvrtinom svojih stanovnika participiraju u spoljno-migrantskoj populaciji - Negotin (sa 25,8%) i Kladovo (sa 25,0%). Ovoj grupaciji opština treba priključiti i Opštinu Boljevac iz Zaječarske oblasti, koja ima udeo od 9,7 %.

Stanovništvo severoistočnih krajeva centralne Srbije (a naročito lica vlaške nacionalnosti) ima dugu spoljnu migracionu tradiciju, koja se, po svemu sudeći, prenosi s generacije na generaciju.

Više informacija možete naći u publikaciji pod nazivom „Srbija u procesu spoljnih migracija - Popis stanovništva, domaćinstava i stanova“, u izdanju Republičkog zavoda za statistiku iz 2014. godine.

Naredne godine (2021.) biće realizovan Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2021, na osnovu čijih rezultata će se dobiti ažurni podaci o spoljnim migracijama.

Značaj dijaspore

Iako heterogena, dijaspora je izvor mnogih resursa: ljudskih (nivo obrazovanja, veština i znanja, poznavanje svetskih trendova, poznavanje tržišta van matične zemlje), finansijskih i preduzetničkih (doznake iz inostranstva, potencijal za strane direktne investicije, kupovinu nekretnina, poslovna ulaganja, humanitarne aktivnosti i dr.), socijalnih (mreže unutar dijaspore, uglavnom u okviru udruženja, mreže predstavnika dijaspore sa subjektima iz zemlje prijema, profesionalne veze, porodične i prijateljske veze, veze sa lokalnom zajednicom, socijalne mreže u zemlji porekla i dr.) i kulturnih (norme, ideje, vrednosti i navike koje predstavnici dijaspore poseduju).

Bitne karakteristike dijaspore su i: znanje maternjeg jezika, poznavanje kulture, poslovne kulture u zemlji porekla, kao i emocionalna povezanost sa zemljom porekla i sa mestom porekla i lokalnom kulturom.

U Srbiju godišnje putem novčanih doznaka stiže više od 3,4 milijarde evra iz dijaspore (Narodna banka Srbije, podaci za 2018. godinu), što predstavlja 15% bruto društvenog proizvoda Srbije. Republika Srbija je peta na svetu po visini poslatih doznaka po glavi stanovnika.

U drugim zemljama je odnos doznaka i investicija 50%:50%. U Republici Srbiji je taj odnos 90%:10%. Ovaj podatak jasno ukazuje na to koliko su investicije iz dijaspore neiskorišćen potencijal u Republici Srbiji.

Ukoliko se opredele da investiraju u zemlju porekla, u zavisnosti od njihovog iskustva, znanja i ekspertize koje su stekli u inostranstvu, predstavnici dijaspore u matičnoj zemlji uglavnom razvijaju proizvode koji su namenjeni izvozu. Poznavanje svetskih trendova i tržišta, poslovne mreže koje su izgradili, daje im prednost u odnosu na domaće preduzetnike.

Ulaganja pripadnika dijaspore može da podstakne razvoj privrede u zemlji porekla, uvede inovacije i da utiče na poboljšanje pristupa zemlji globalnom tržištu rada i globalnoj mreži znanja i inovacija.

Takođe, može da utiče na umrežavanje, odnosno povezivanje preduzetnika i donosioca odluka iz matične zemlje sa preduzetnicima i investitorima u inostranstvu.

Dijaspora može da pruži i uslugu mentorstva, kako preduzetnicima, tako i visoko obrazovanom i naučnom kadru iz matične zemlje.

Investitori iz dijaspore imaju manju averziju prema političkoj nestabilnosti i ekonomskim krizama u matičnoj zemlji u odnosu na ostale strane investitore. Većina stranih investitora se opredeljuje za ulaganje koje će rezultovati brz povraćaj investicije, što nije uvek slučaj sa investitorima iz dijaspore, koji neretko imaju dugoročnije ciljeve ulaganja.

Svi navedeni resursi predstavljaju komparativnu prednost dijaspore u odnosu na domaće i, što je vrlo bitno, strane investitore.

Pravni osnov za saradnju sa dijasporom

Odnos prema dijaspori i saradnja matične države sa dijasporom zasnovana je na odredbama člana 13. **Ustava Republike Srbije** („Sl. glasnik RS“, broj 98/2006), koji glasi: „ Republika Srbija štiti prava i interese svojih državljana u inostranstvu. Republika Srbija razvija i unapređuje odnose Srba koji žive u inostranstvu sa matičnom državom.“

Odnos matične države sa dijasporom smatra se jednim od prioriteta Republike Srbije, o čemu govori **Deklaracija o proglašenju odnosa između otadžbine i rasejanja odnosom od najvećeg državnog i nacionalnog interesa** („Službeni glasnik RS“, broj 86/2006). U Deklaraciji se navodi da se odnos između otadžbine i rasejanja smatra odnosom od najvećeg državnog i nacionalnog interesa. U Deklaraciji se prepoznaje značaj ostvarenja materijalnih uslova za povratak dijaspore u matičnu zemlju, kao i značaj saradnje sa dijasporom i omogućavanja pripadnicima dijaspore da „donesu svoja materijalna i duhovna dobra kojima će, pored svog prisustva i prisustva svog potomstva, dopuniti i obogatiti Srbiju“.

Zakonom o dijaspori i Srbima u regionu („Sl. glasnik RS“, broj 88/2009) pravno se reguliše način očuvanja, jačanja i ostvarivanja veza dijaspore i Srba u regionu sa matičnom državom, nadležnost i međusobni odnos organa RS u obavljanju poslova u oblasti odnosa sa dijasporom, konstituisanje i nadležnost Skupštine dijaspore i Srba u regionu, osnivanje Budžetskog fonda za dijasporu i Srbe u regionu, osnivanje Saveta za dijasporu, evidentiranje organizacija u dijaspori i dr.

Zakonom je definisan pojam dijaspore i obuhvata:

- državljane Republike Srbije koji žive u inostranstvu;
- pripadnike srpskog naroda iseljenike sa teritorije Republike Srbije i iz regiona i njihove potomke.

Strateška dokumenta koja se odnose na saradnju sa dijasporom

Strategija očuvanja i jačanja matične države i dijaspore („Sl. glasnik RS“, broj 4/2011 i 14/2011) je ključni dokument kojim se određuje pravac očuvanja i jačanja odnosa matične države sa dijasporom.

Na osnovu Strategije donet je Akcioni plan za sprovođenje Strategije za period 2013-2014. godine. Za naredni period nisu usvajani akcioni planovi.

Prioriteti Strategije su:

Prioritet 1: Pozicioniranje Srbije kao matične države svih njenih državljana koji žive u inostranstvu, Srba u regionu, kao i pripadnika srpskog naroda iseljenika sa teritorije RS i iz drugih regiona i njihovih potomaka

U okviru ovog prioteta prepoznat je poseban cilj:

Stvaranje uslova za poboljšanje položaja dijaspore i Srba u regionu

Prioritet 2: Bolja iskorišćenost kapaciteta dijaspore

Sa posebnim ciljevima:

2.1. Stvaranje uslova za poslovno povezivanje i saradnju poslovnih subjekata u Srbiji sa poslovnim subjektima u dijaspori i regionu

2.2. Bolja iskorišćenost stručnog, naučnog i tehnološkog resursa dijaspore/Srba u regionu

2.3. Bolja iskorišćenost kulturnih, prosvetnih i sportskih resursa dijaspore/Srba u regionu

Prioritet 3: Očuvanje nacionalnog identiteta

Sa posebnim ciljevima:

3.1. Podrška organizovanju i sprovođenju obrazovno – vaspitnog rada u inostranstvu

3.2. Očuvanje i negovanje srpske kulture u dijaspori

3.3. Unapređenje informisanja dijaspore o aktivnostima u matici i matice o aktivnostima u dijaspori/regionu

Strategija i Akcioni plan ne prepoznaju ulogu lokalne samouprave u saradnji sa dijasporom.

Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine – istraživanja za inovacije („Sl. glasnik RS“, broj 25/2016) i prateći Akcioni plan za sprovođenje Strategije za period od 2016. go 2020. godine prepoznaje značaj i ulogu dijaspore.

U okviru Posebnog cilja 1: Podsticanje izvrsnosti i relevantnosti naučnih istraživanja u Republici Srbiji, prepoznata je

Mera 1.6: Uspostavljanje posebnog fonda za nauku, sa očekivanim ishodima:

1.6.3 Podrška će biti pružena razvoju i usavršavanju mladih talentovanih istraživača i povratnika koji su boravili u renomiranim međunarodnim naučnim institucijama

1.6.4 Jačanje saradnje sa naučnom dijasporom.

U okviru posebnog cilja 4: Osiguranje izvrsnosti i dostupnosti ljudskih resursa za nauku i privredu i društvene delatnosti prepoznata je

Mera 4.4. Jačanje saradnje sa dijasporom i u okviru nje očekivani ishodi:

4.4.1 Uključivanje u obrazovni i naučni sistem afirmisanih naučnih radnika iz dijaspore će olakšati prenošenje znanja i iskustava iz eminentnih laboratorija i institucija širom sveta

4.4.2 Uspostavljanje kataloga srpske naučne dijaspore zainteresovane za učešće u radu stručnih odbora ili saradnju u obrazovnim i istraživačkim inicijativama i uspostavljanje mehanizama koordinacije za sprovođenje ove aktivnosti u praksi.

Strategija o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021-2027. godine , koja je usvojena početkom 2020. Godine, u analizi institucionalnog okvira ne prepoznaje lokalnu samoupravu kao relevantnu instituciju. Međutim, prepoznaje je kao zainteresovanu stranu.

POSEBAN CILJ 1: Izgradnja i jačanje institucionalnih kapaciteta za praćenje i unapređenje kvaliteta podataka o ekonomskim migracijama.

MERE:

1. Jačanje kapaciteta institucija nadležnih za praćenje migracionih kretanja, (po tipu kombinovana: regulatorna i upravljačko-organizaciona);
2. Dogradnja odnosno reformisanje postojećeg institucionalnog okvira u skladu sa potrebama za efikasnije upravljanje ekonomskim migracijama, (po tipu kombinovana: regulatorna i upravljačko-organizaciona);
3. Uspostavljanje većeg stepena koordinacije za podršku uključivanja koncepta ekonomskih migracija u razvojne politike, (po tipu kombinovana institucionalno-upravljačka i obezbeđenje dobara i usluga);
4. Uspostavljanje redovne, ažurirane, sinhronizovane statističke baze za praćenje migracionih tokova u Republici Srbiji, (po tipu kombinovana institucionalno-upravljačka i obezbeđenje dobara i usluga).

U okviru ovog posebnog cilja navodi se da je potrebno postići veću koordinaciju na lokalnom nivou, odnosno strateško i operativno povezivanje lokalnih Saveta za migracije sa Kancelarijama za mlade i Lokalnim savetima za zapošljavanje. To je sve što se u Strategiji direktno odnosi na institucije na lokalnom nivou koje treba da se bave saradnjom sa dijasporom.

POSEBAN CILJ 2: Unapređenje uslova života i rada u privrednom i društvenom sektoru.

MERE

1. Nastavak primene strukturnih reformi i podizanje efikasnosti javnog sektora, (po tipu kombinovana institucionalno-upravljačka i obezbeđenje dobara i usluga);
2. Jačanje institucionalnih kapaciteta za kreiranje podsticaja radi privlačenja direktnih investicija, (po tipu kombinovana institucionalno-upravljačka i obezbeđenje dobara i usluga);

3. Razvoj programa za zadržavanje ljudskih kapaciteta iz kategorije deficitarnih zanimanja, (po tipu podsticajna);
4. Unapređivanje kapaciteta tržišne ekonomije u skladu sa strateškim preporukama Evropske unije, (po tipu podsticajna);
5. Razvoj programa za privlačenje i uključivanje stranaca različitih obrazovnih profila na tržište rada Republike Srbije (po tipu kombinovana: regulatorna i podsticajna);
6. Jačanje borbe za vladavinu prava, protiv korupcije i nepotizma, (po tipu kombinovana: regulatorna i upravljačko-organizaciona).

POSEBAN CILj 3: Usklađivanje sistema obrazovanja sa potrebama privrede, sa akcentom na praćenje inovacija koje nosi sa sobom četvrta industrijska revolucija, posebno u sferi razvijanja novih zanimanja i stručnih profila i stvaranje uslova za privlačenje stranih studenata.

MERE:

1. usklađivanje sistema upisne politike sa potrebama tržišta rada, (po tipu kombinovana: regulatorna i upravljačko-organizaciona);
2. izgradnja mehanizama za saradnju nauke i privrede, kroz uvođenje podsticajnih mera za veće izdvajanje privrede za istraživanje i razvoj, kao i povećanja broja istraživača u privredi, broj патената i tehničkih rešenja, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna);
3. izrada posebnih programa i projekata za povratak visokoobrazovane radne snage, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna);
4. omogućavanje odgovarajućeg stručnog osposobljavanja i stručnog usavršavanja mladih i stvaranje uslova za njihov povratak, (po tipu kombinovana: regulatorna i upravljačko-organizaciona i podsticajna);
5. podsticanje mobilnosti studenata i istraživača i jačanje kapaciteta visokoškolskih ustanova za privlačenje stranih studenata i istraživača, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna).

POSEBAN CILj 4: Unapređenje saradnje dijaspora i matice i podsticanje transnacionalnog preduzetništva.

MERE:

1. unapređivanje mehanizama za on-line informisanje dijaspora o svim relevantnim informacijama (po tipu kombinovana: regulatorna i edukativno-informativna);
2. podsticanje materijalnih i nematerijalnih ulaganja dijaspora i nastavak izrade investicionih vodiča, (po tipu podsticajna);
3. stvaranje uslova za optimizaciju potencijala dijaspora kroz formalne tokove deviznih doznaka, povećanje uticaja deviznih doznaka na razvoj i većeg angažovanje dijaspora na lokalnom nivou (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna);
4. jačanje transnacionalnog preduzetništva sa povratnicima, kao i pripadnicima dijaspora koji održavaju poslovne veze sa Republikom Srbijom, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna).

POSEBAN CILj 5: Stvaranje uslova za praćenje, podsticanje i podršku cirkularnim i povratnim migracijama.

MERE:

1. uspostavljanje i institucionalizacija programa povratnih i cirkularnih migracija i njihova veća društvena afirmacija, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna);
2. razvoj mehanizama redovnog praćenja povratnih i cirkularnih migracija, (po tipu kombinovana: institucionalno-upravljačka i podsticajna).

POSEBAN CILJ 6: Stvaranje uslova za efikasnije upravljanje unutrašnjim migracionim tokovima

MERE:

1. unapređenje veština i kompetencija radne snage u ruralnim sredinama, sa ciljem podizanja preduzetničkog potencijala, (po tipu kombinovana: regulatorna i edukativno-informativna);
2. kreiranje podsticajnih politika zapošljavanja u cilju transformacije ovih prostora u , pre svega za mlade, (po tipu kombinovana: podsticajna, regulatorna i upravljačko-organizaciona);
3. jačanje kapaciteta lokalnih aktera u planiranju i sprovođenju projekata migracija i razvoja, (po tipu kombinovana: regulatorna i edukativno-informativna).

Institucije koje se bave saradnjom sa dijasporom

Zakonom o dijaspori i Srbija u regionu je propisana nadležnost **Ministarstva nadležnog za saradnju sa dijasporom**, koje, između ostalog:

- 1) predlaže Vladi donošenje akata i preduzimanje mera kojima se utvrđuje politika Vlade prema dijaspori i Srbima u regionu i, s tim u vezi, priprema dokumentaciju, informacije i analize iz oblasti odnosa prema dijaspori i Srbima u regionu;
- 2) prati stanje u oblasti odnosa matične države i dijaspore, kao i matične države i Srba u regionu, utvrđuje i proučava posledice utvrđenog stanja i preduzima mere ili predlaže Vladi donošenje propisa i preduzimanje mera na koje je Vlada ovlašćena;
- 3) vodi evidenciju organizacija i saveza organizacija u dijaspori, kao i evidenciju organizacija i saveza organizacija Srba u regionu.

U periodu od 2004. do 2012. Republika Srbija je u sastavu Vlade RS imala Ministarstvo za dijasporu. U toku 2012. godine, novoimenovana vlada transformisala je Ministarstvo za dijasporu u Kancelariju za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu Vlade Republike Srbije. Poslove Kancelarije je 2014. godine preuzela Uprava za saradnju sa dijasporom pri Ministarstvu spoljnih poslova. Pod **organizacijama u dijaspori**, u smislu Zakona, podrazumevaju se dobrovoljni oblici udruživanja pripadnika dijaspore, radi promocije Srbije i afirmacije državnih interesa Srbije i čuvanja i negovanja srpskog kulturnog, verskog i etničkog identiteta, kao i ostvarivanja kulturne, prosvetne, naučne, humanitarne ili sportske saradnje sa matičnom državom sa nedobitnim ciljem, u skladu sa propisima strane države u kojoj živi dijaspora, odnosno Srbi u regionu.

Procena je da u svetu danas postoji više od 1300 organizacija i udruženja, uključujući i različite organizacione oblike pri SPC, čija je delatnost u najvećoj meri usmerena upravo na očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta srpskog naroda u inostranstvu.

Ovim Zakonom je propisano i da je najviše predstavničko telo dijaspore i Srba u regionu **Skupština dijaspore i Srba u regionu**, čija je nadležnost, između ostalog, da utvrđuje probleme dijaspore i Srba u regionu, predlaže mere za njihovo prevazilaženje, daje smernice za izradu Strategije, bira savete dijaspore i Srba u regionu, nadzire njihov rad i odlučuje o prestanku mandata njihovih članova.

Skupštinu čini 45 delegata dijaspore i Srba u regionu.

Delegati su lica uvažena u sredini u kojoj žive, spremna da obavljaju poslove očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore, kao i matične države i Srba u regionu i biraju se za države ili delove država gde boravi značajan broj pripadnika dijaspore, odnosno Srba u regionu, i to:

- po četiri delegata dijaspore za: Sjedinjene Američke Države i Saveznu Republiku Nemačku;
- po tri delegata dijaspore za: Republiku Austriju, Švajcarsku Konfederaciju i Australiju i Novi Zeland;
- po dva delegata dijaspore za: Kanadu, Francusku Republiku, Kraljevinu Švedsku i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske;
- jednog delegata dijaspore za države Srednje i Južne Amerike;

- jednog delegata dijaspore za Kraljevinu Belgiju, Kraljevinu Holandiju i Veliko Vojvodstvo Luksemburg;
- jednog delegata dijaspore za Kraljevinu Dansku;
- jednog delegata dijaspore za Republiku Italiju;
- jednog delegata dijaspore za Kraljevinu Norvešku, Republiku Finsku i Republiku Island;
- jednog delegata dijaspore za Rusku Federaciju, Ukrajinu i Republiku Belorusiju;
- jednog delegata dijaspore za Republiku Poljsku, Češku Republiku, Slovačku Republiku, Republiku Letoniju, Republiku Estoniju i Republiku Litvaniju;
- jednog delegata dijaspore za Kraljevinu Španiju i Republiku Portugal;
- jednog delegata dijaspore za Republiku Grčku, Republiku Bugarsku i Republiku Kipar;
- jednog delegata dijaspore za Republiku Tursku, države Bliskog Istoka, Ujedinjene Arapske Emirate i Državu Kuvajt;
- jednog delegata dijaspore za Narodnu Republiku Kinu i države Azije bez Ruske Federacije;
- jednog delegata dijaspore za Južnoafričku Republiku i druge države Afrike;
- po jednog delegata Srba u regionu za: Republiku Mađarsku, Rumuniju, Republiku Sloveniju, Republiku Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Republiku Makedoniju i Republiku Albaniju.

U radu Skupštine učestvuju predsednik Vlade, ministri nadležni za dijasporu, spoljne poslove, unutrašnje poslove, finansije, ekonomiju, obrazovanje, kulturu, rad i socijalnu politiku, omladinu, sport i vere, po jedan predstavnik Srpske pravoslavne crkve, Srpske akademije nauka i umetnosti, Privredne komore Srbije, Stalne konferencije gradova i opština i Javnog servisa Radio Televizije Srbije.

Skupština dijaspore i Srba u regionu ima stalna radna tela:

- 1) Ekonomski savet dijaspore;
- 2) Savet za statusna pitanja dijaspore;
- 3) Savet za kulturnu, prosvetnu, naučnu i sportsku saradnju.

Ekonomski savet dijaspore predstavlja interese dijaspore i predlaže Skupštini mere za:

- 1) stvaranje uslova za uključ enje pripadnika dijaspore u ekonomski sistem i poslovni život Republike Srbije, kao i povratak pripadnika dijaspore u Republiku Srbiju;
- 2) stvaranje uslova i povoljnog okruženja za investicione programe i projekte organizacija u dijaspori i pojedinaca iz dijaspore;
- 3) razvoj i unapređivanje saradnje sa jedinicama lokalne samouprave i regionalnim privrednim komorama.

Vlada odlukom obrazuje **Savet za dijasporu**, radi razmatranja pojedinih pitanja, davanja predloga, mišljenja i stručnih obrazloženja u vezi sa utvrđivanjem i vođenjem politike prema dijaspori, kao i davanjem mišljenja i predlaganjem aktivnosti koje će se prioritarno finansirati sredstvima Budžetskog fonda za dijasporu i Srbe u regionu.

Savet za dijasporu čine predstavnici ministarstava nadležnih za obrazovanje, nauku, kulturu, vere, finansije, ekonomiju i regionalni razvoj, spoljne poslove, unutrašnje poslove, odbranu i dijasporu.

Narodna skupština Republike Srbije ima **Odbor za dijasporu i Srbe u regionu**, čija je nadležnost da razmatra predlog zakona i drugog opšteg akta iz oblasti unapređenja odnosa sa dijasporom i Srbima u regionu, kao i druga pitanja koja se odnose na:

- očuvanje, jačanje i ostvarivanje veze matične države i Srba u regionu;
- poboljšanje položaja i zaštite prava i interesa pripadnika dijaspore i Srba u regionu;
- stvaranje uslova za upotrebu, učenje i negovanje srpskog jezika i ćiriličkog pisma, čuvanje i negovanje srpskog kulturnog, etničkog, jezičkog i verskog identiteta dijaspore i Srba u regionu;
- stvaranje uslova za povratak pripadnika dijaspore u Republiku Srbiju i njihovog uključivanja u politički, ekonomski i kulturni život Republike Srbije i dr.

U okviru Ministarstva spoljnih poslova formirana je **Uprava za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu**, čija je nadležnost:

- praćenje položaja državljana Republike Srbije koji žive izvan Republike Srbije;
- pružanje podrške procesu poboljšanja uslova za ostvarivanje biračkog prava državljana Republike Srbije koji žive u inostranstvu;
- pružanje pomoći u očuvanju i razvoju duhovne, nacionalne i kulturne samobitnosti srpskog naroda izvan Republike Srbije;
- poboljšanje veza iseljenika, državljana Republike Srbije koji žive u inostranstvu i njihovih organizacija s Republikom Srbijom;
- informisanje iseljenika, državljana Republike Srbije u inostranstvu, o politici Republike Srbije;
- pružanje pomoći u procesu uključivanja iseljenika, lica srpskog porekla, lica poreklom iz Srbije i državljana Republike Srbije koji žive u inostranstvu u politički, ekonomski i kulturni život Republike Srbije i njihov povratak u Republiku Srbiju i dr.

Privredna komora Srbije u svom sastavu ima **Centar za dijasporu** sa regionalnim kancelarijama za dijasporu pri regionalnim privrednim komorama (16). Cilj osnivanja Centra za dijasporu je uključivanje srpske dijaspore i obezbeđivanje značajnijeg mesta u srpskoj privredi, kao potencijalnim investitorima u različitim sektorima.

Poslovni savet za dijasporu Privredne komore Srbije je osnovan sa ciljem boljeg predstavljanja Republike Srbije u svetu i privlačenjem investicija. U svom sastavu ima predstavnike 47 uspešnih firmi iz Srbije i 21 predstavnika državnih institucija.

Razvojna agencija Srbije (RAS) je osnovana za obavljanje razvojnih, stručnih i operativnih poslova podsticanja i realizacije direktnih ulaganja, promocije i povećanja izvoza, razvoja i unapređenja

konkurentnosti privrednih subjekata, ugleda i razvoja Republike Srbije u oblasti privrede i regionalnog razvoja i, kao takva, predstavlja bitnu instituciju za saradnju sa dijasporom.

Regionalna razvojna agencija je privredno društvo ili udruženje osnovano za obavljanje poslova odnosno unapređenje regionalnog razvoja i jedna je od subjekata regionalnog razvoja u smislu Zakona o regionalnom razvoju. U Republici Srbiji posluje 16 akreditovanih regionalnih agencija.

Regionalna razvojna agencija obavlja sledeće poslove:

- 1) učestvuje u pripremi i sprovođenju razvojnih dokumenata i prati njihovu realizaciju na nivou regiona i jedinica lokalne samouprave;
- 2) saraduje sa autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave u pripremi i primeni lokalnih razvojnih planova;
- 3) predstavlja interes regiona u odnosima sa Nacionalnom agencijom i regionalnom agencijom i u okviru svoje nadležnosti učestvuje u realizaciji usvojenih razvojnih dokumenata;
- 4) priprema i sprovodi programe stručnog usavršavanja za potrebe razvoja privrednih društava i preduzetništva, razvoja infrastrukture i razvoja institucija i organizacija i za unapređenje kapaciteta jedinica lokalnih samouprava;
- 5) prati i sprovodi mere i realizuje razvojne projekte za koje je ovlašćena;
- 6) obavlja poslove međunarodne, prekogranične i međuopštinske saradnje iz svoje nadležnosti;
- 7) vodi informacioni sistem od značaja za region i oblast;
- 8) obavlja i druge poslove u skladu sa osnivačkim aktom.

S obzirom na delatnost koju obavljaju, regionalne agencije predstavljaju značajan resurs za saradnju sa dijasporom.

Lokalne kancelarije za dijasporu: Na inicijativu Ministarstva za dijasporu, odnosno Kancelarije za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu, u Srbiji je osnovano 14 kancelarija za dijasporu. Kancelarije za dijasporu su osnovane u Nišu, Smederevu, Kladvu, Kučevu, Adi, Požarevcu, Velikom Gradištu, Paraćinu, Despotovcu, Golupcu, Kruševcu, Arilju, Trgovištu i Rekovcu (<https://tamodaleko.co.rs/adresar-kancelarija-za-dijasporu/>).

Rezultati desktop istraživanja pokazuju da u okviru opštinske, odnosno gradske uprave ovih jedinica lokalne samouprave nema sistematizovanih radnih mesta na kojima se obavljaju ovi poslovi, niti ima formalne organizacione jedinice u okviru opštinske/gradske uprave. Kancelarije za dijasporu funkcionišu po principu kontakt osobe za saradnju sa dijasporom.

Dosadašnja praksa pokazuje da dijaspora informacije pribavlja kontaktirajući ambasadu ili konzulat ili Privrednu komoru Srbije, Upravu za saradnju sa dijasporom pri Ministarstvu inostranih poslova i eventualno Kancelariju za lokalni ekonomski razvoj u opštini/gradu.

Nadležnosti i programi navedenih institucija su često odvojeni jedni od drugih. Česta je pojava da neka od institucija inicira program saradnje sa dijasporom, ne znajući da druga institucija već realizuje ili je

realizovala takav program. Bolja komunikacija i umrežavanje je neophodno, kako bi se postigli bolji efekti, koji su do sada na nezavidnom nivou.

Bitno je napomenuti da institucije koje su zadužene za privlačenje investicija ne prave razliku između predstavnika dijaspora i ostalih stranih investitora.

Ta razlika nije prepoznata ni u Zakonu o ulaganjima. Trenutno ne postoji poseban program za investicije iz dijaspora i povećanje ulaganja dijaspora. Istraživanje ICMPD-a je otkrilo da bi lokalno baziran pristup, koji obuhvata regionalne razvojne agencije i lokalni ekonomski razvoj, mogao biti delotvorniji od fokusiranja na nacionalni nivo iako nema sumnje da tek sinergijskim naporima odluke i politike centralnog nivoa mogu podržavati lokalne inicijative i razvoj. U suštini svega je potreba da se izgradi poverenje između pripadnika dijaspora i lokalnih vlasti, bilo na lokalnom ili centralnom nivou vlasti RS (Poveži se, Srbijo - studija izvodljivosti o podsticanju investicija iz dijaspora, Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD) (2017).

Značaj dijaspore za lokalnu zajednicu

Interes dijaspore, je usmeren pre svega na zavičaj, lokalno područje porekla, više nego na matičnu državu. Neretka je situacija, nekada karakteristična za područje istočne Srbije, da pripadnici dijaspore ulažu u izgradnju kuća u mestu porekla u kojima će boraviti svega nekoliko dana u toku godine i u kojima verovatno nikad neće živeti.

Ukupan iznos doznaka iz inostranstva, kao najčešćeg vida podrške porodici koja je ostala u matičnoj zemlji, je u konstantnom porastu i nije se smanjivao ni u vreme ekonomskih kriza.

I u slučajevima kada se pripadnici dijaspore opredeljuju za ulaganja u matičnoj zemlji, u najvećem broju slučajeva je to ulaganje u rodnom mestu. Od ukupnog broja ulaganja iz dijaspore 90% se odnosi na ulaganje u rodnom mestu ili regionu. Ovaj podatak govori nam o velikom potencijalu koji lokalne samouprave mogu da koriste u cilju razvoja lokalne zajednice.

Takođe, dijaspora ulaže u mladu, kvalifikovanu radnu snagu, vrši kvalitetnu obuku zaposlenih i oprema kompanije savremenom opremom.

Osim preduzetničkih ulaganja, dijaspora je neretko zainteresovana za ulaganje u infrastrukturne projekte u rodnom mestu, zadužbinarstvo, u realizaciju humanitarnih akcija i dr. Njihov motiv nije isključivo ostvarenje profita, već i želja da se doprinese razvoju zavičaja i motivi emocionalne prirode.

Lokalne samouprave mogu dodatno da podstaknu ulaganja u infrastrukturu tako što će investitorima iz dijaspore ponuditi javno-privatno partnerstvo i druge vidove saradnje.

Značaj investitora iz dijaspore je i to što su oni veliki potencijal za lobiranje kod stranih kompanija da ulažu u Srbiju, region ili na lokalnom nivou. Neretko pripadnici dijaspore organizuju događaje namenjene predstavnicima pojedinih privrednih sektora i grana iz matične zemlje i zemlje domaćina, čime doprinose umrežavanju i promociji domaće privrede na međunarodnom tržištu.

Lokalne samouprave bi trebalo da prepoznaju dijasporu kao značajnog partnera za lokalni ekonomski razvoj i šire, za održivi razvoj, kao i značajan resurs finansiranja strateških projekata.

S tim u vezi, a s obzirom na nedovoljnu razvijenost mehanizama na lokalnom nivou koji saraduju sa dijasporom, uz osnivanje institucija za saradnju sa dijasporom ili poveravanje te nadležnosti postojećem organu ili instituciji, neophodno je istovremeno započeti sa obukom zaposlenih koji će se baviti ovim poslom. Takođe, potrebno je razviti program obuke za zaposlene u jedinicama lokalne samouprave koji treba da bude uvršten u godišnji program obuke Nacionalne akademije za javnu upravu.

Mesto i uloga lokalne samouprave u saradnji sa dijasporom

Nadležnosti lokalne samouprave propisane su *Zakonom o lokalnoj samoupravi*.

Između ostalog, lokalna samouprava:

- donosi i realizuje programe za podsticanje lokalnog ekonomskog razvoja, preuzima aktivnosti za održavanje postojećih i privlačenje novih investicija i unapređuje opšte uslove poslovanja;
- stara se o zaštiti, unapređenju i korišćenju poljoprivrednog zemljišta i sprovodi politiku ruralnog razvoja;
- stara se o razvoju i unapređenju turizma, zanatstva, ugostiteljstva i trgovine
- stara se o izgradnji, rekonstrukciji, održavanju i korišćenju lokalnih puteva i ulica i drugih javnih objekata od opštinskog značaja;
- uređuje i obezbeđuje obavljanje i razvoj komunalnih delatnosti, lokalni prevoz, korišćenje građevinskog zemljišta i poslovnog prostora;
- stara se o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete (predškolsko vaspitanje i obrazovanje i osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje), naučnoistraživačke i inovacione delatnosti, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečije zaštite, sporta i fizičke kulture
- obavlja i druge poslove od lokalnog značaja određene zakonom kao i poslove od neposrednog interesa za građane, u skladu sa Ustavom, zakonom i statutom.

Jedinica lokalne samouprave preko jedinice za lokalni ekonomski razvoj i podršku ulaganjima je subjekat podrške ulaganjima, shodno *Zakonu o ulaganjima*. Kao takva, jedinica za lokalni ekonomski razvoj i podršku ulaganjima pruža stručnu pomoć i podršku ulagaču u realizaciji ulaganja.

Nadležni organ jedinice lokalne samouprave instrumentima lokalne razvojne politike podstiče privlačenje ulaganja, brine o postojećim ulaganjima i njihovom proširenju, broju i ukupnoj vrednosti ulaganja i kvalitetu ulagača, primenjuje standarde povoljnog poslovnog okruženja i donosi odluke o merama za podsticanje konkurentnosti lokalne samouprave u privlačenju ulaganja.

Mere za podsticanje konkurentnosti sadrže naročito sledeće elemente:

- 1) opredeljivanje organa, kao jedinice za podršku ulaganjima;
- 2) jačanje analitičke osnove za preciznije i na podacima zasnovano kreiranje razvojnih politika, instrumenata i mera u oblasti lokalnog ekonomskog razvoja;
- 3) uspostavljanje transparentnih mehanizama stalne komunikacije i saradnje sa privredom;
- 4) pojednostavljivanje lokalnih procedura za realizaciju ulaganja;
- 5) uravnotežavanje lokalnog tržišta rada;
- 6) razvoj komunalne i lokalne ekonomske infrastrukture;
- 7) korišćenje informacione i komunikacione tehnologije u cilju ostvarivanja efikasnije komunikacije;
- 8) propisivanje lokalnih olakšica i podsticaja na osnovu lokalnih strateških dokumenata.

Poslove jedinice za lokalni ekonomski razvoj i podršku ulaganjima obavlja: Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, organ uprave, nosilac javnih ovlašćenja, pravno lice osnovano od strane jedinice lokalne samouprave, fizičko lice iz redova zaposlenih ili imenovanih lica ili komora, asocijacija ili

udruženje, koje znanjem i iskustvom može da pruži stručnu pomoć ulagaču, a koje je aktom jedinice lokalne samouprave određeno da te poslove obavlja.

Dve i više jedinica lokalne samouprave mogu zajednički odrediti telo kojem se poverava posao jedinice za lokalni ekonomski razvoj i podršku ulaganjima za teritoriju tih jedinica lokalne samouprave.

Aktivnosti usmerene na jačanje saradnje sa dijasporom

Na osnovu napred navedenog, može se zaključiti da je dijaspora jedan od važnijih partnera za lokalne samouprave, ne samo na području društveno-ekonomskog razvoja, već i infrastrukturnog razvoja zajednice. Dijaspore je isuviše veliki potencijal, da bi lokalne samouprave kontakte i saradnju sa dijasporom obavljale ad-hoc. U Srbiji praktično nema lokalne samouprave koja nema svoju dijasporu. Veličina i karakteristike dijaspore (talasi emigracije, pretežni stepen obrazovanja i sl.) se razlikuju i s obzirom na to će se i obim i intenzitet aktivnosti, kao i uspostavljeni mehanizam za saradnju razlikovati od opštine do opštine/grada.

Aktivnosti uspostavljanja i razvijanja saradnje sa dijasporom, pored ostalog, mogu biti:

1. Identifikacija ključnih razvojnih prioriteta i konkretnih projekata kako bi se napravio zajednički program sa dijasporom (zajednički fondovi), inovativne razvojne prakse (poslovni inkubatori, klasteri, socijalne preduzeća, ženske mreže, poslovne usluge, aktivnosti privredne komore, treninzi) i različitim akterima u zajednici – predstavnicima privatnog sektora, nauke, javnog sektora (bolnice, škole), međunarodnih organizacija, organizacijama civilnog društva;
2. Mapiranje dijaspore
Važno je prikupiti podatke o dijaspori (veličina, geografska rasprostranjenost, pol, starost, obrazovanje, veštine, radni status, imovinski status, doprinos trgovini, nivo direktnih ulaganja i doznaka, pripadnost mrežama, grupama, organizacijama i udruženjima sa razvojnim ciljevima);
3. Identifikacija partnera u dijaspori i njihovih interesa
Važno je prepoznati postojeće inicijative dijaspore – programe u zajednici, mreže, udruženja, stručne i poslovne klubove i pronaći načine da se podrže i povežu sa razvojnim potrebama lokalne zajednice;
4. Identifikacija kako i gde dijaspora može da da specifičan doprinos razvoju
Potrebno je klasifikovati dijasporu prema profesiji, kvalifikacijama i veštinama i uključivati ih u rešavanje izazova uočenih u pojedinim sektorima – informativno-tehnološkom, zdravstvu, obrazovanju i sl;
5. Razvijanje podsticaja koji će privući dijasporu da učestvuje u razvojnim programima lokalne zajednice;
6. Identifikovati glavne prepreke saradnji sa dijasporom
(Neadekvatna saobraćajna infrastruktura, bankarski sistem, birokratske procedure, slaba partnerstva, korupcija, nedostatak mreža podrške, nejasni sagovornici u lokalnoj i republičkoj vlasti, slabe konzularne usluge i sl.);
7. Izabrati adekvatne društvene mere i politike direktne (poreske olakšice, uklapajući fondovi, programi ljudskog kapitala, informativne kampanje, događaji okupljanja dijaspore u domovini, stipendije i sl.) i indirektno (razvoj infrastrukture, smanjivanje birokratskog tereta, razvijanje partnerstva, razvijanje stimulaturnih poslovnih instrumenata);
8. Izgraditi kapacitete lokalne samouprave za rad sa dijasporom;
9. Osigurati koherentnost politika

Važno je osigurati koherentnost politika prema dijaspori na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, ali i koherentnost domaćih politika sa politikama zemalja destinacije na svim tim nivoima. Takođe je potrebno osigurati kompatibilnost politika prema dijaspori sa razvojnim politikama;

10. Uključiti predstavnike dijaspore u proces konsultacija prilikom kreiranja planskih dokumenata i dokumenata javnih politika.

Za sve ove aktivnosti potrebno je da opština/grad ima proaktivan pristup prema dijaspori i da kontaktu i saradnji sa dijasporom pristupi kao procesu dijaloga dveju strana.

Zbog svega navedenog za lokalnu samoupravu je bitno da prepozna migracije i dijasporu kao razvojni resurs koji treba identifikovati u lokalnim strateškim dokumentima. Takođe, neophodna je saradnja kako na horizontalnom (lokalne službe, odeljenja opštinske/gradske uprave i predstavnici lokalne vlasti), tako i na vertikalnom nivou (saradnja sa Privrednom komorom Srbije i svim ostalim akterima koji imaju dodirne tačke sa dijasporom).

Za podsticanje investicija iz dijaspore lokalna samouprava može koristiti različite mehanizme. Pored klasičnog ulaganja kapitala u pokretanje sopstvenog biznisa i u kupovinu akcija firmi u matičnoj zemlji treba pomenuti i vidove investiranja koji nisu dovoljno iskorišćeni, a poslednjih godina lokalne samouprave počinju da ih koriste (javno-privatno partnerstvo i municipalne obveznice).

Ranije pomenuto **javno-privatno partnerstvo** se uspostavlja zaključivanjem ugovora o javno-privatnom partnerstvu sa ili bez elemenata koncesije. Javno-privatno partnerstvo predstavlja dugoročnu saradnju između javnog i privatnog partnera radi obezbeđivanja finansiranja, izgradnje, rekonstrukcije, upravljanja ili održavanja infrastrukturnih i drugih objekata od javnog značaja i pružanja usluga od javnog značaja (npr. komunalne usluge).

Kada su komunalne usluge u pitanju, putem javno-privatnog partnerstva se uspostavljaju i realizuju usluge: prečišćavanje i odvođenje atmosferskih i otpadnih voda, proizvodnja, distribucija i snabdevanje toplotnom energijom, upravljanje komunalnim otpadom, gradski i prigradski prevoz putnika (osim javnog linijskog prevoza putnika trolejbusima i tramvajima), upravljanje grobljima i sahranjivanje, pogrebna delatnost, upravljanje javnim parkiralištima, obezbeđivanje javnog osvetljenja, upravljanje pijacama, održavanje ulica i puteva, održavanje čistoće na površinama javne namene, održavanje javnih zelenih površina, dimničarske usluge, delatnost zoohigijene-

Municipalne obveznice su dužničke hartije od vrednosti koje izdaju lokalne samouprave i koje vlasniku daju pravo na otplatu glavnice, kamate kao i druga prava definisana odlukom o izdavanju municipalnih obveznica. Najčešća svrha izdavanja municipalnih obveznica je finansiranje strateški bitnih projekata, odnosno kapitalnih investicionih rashoda.

Lokalne samouprave se mogu zaduživati u zemlji i inostranstvu, odnosno na domaćem i stranom tržištu. Takođe, lokalne samouprave se mogu zaduživati u domaćoj i stranoj valuti. Municipalne obveznice se mogu izdavati i prodavati unapred poznatim kupcima i tada se govori o privatnom plasmanu ili se mogu izdavati javnom ponudom neodređenom broju kupaca, kada je u pitanju javni plasman municipalnih obveznica. S obzirom na to, lokalna samouprava može da usmeri municipalne obveznice ka dijaspori kao kupcu.

Unutrašnja organizacija jedinica lokalne samouprave je uređena Zakonom o lokalnoj samoupravi. Prema Zakonu, lokalna samouprava ostvaruje se u opštini, gradu i gradu Beogradu.

Organi opštine su: skupština opštine, predsednik opštine, opštinsko veće i opštinska uprava.

Skupština opštine je najviši organ opštine koji vrši osnovne funkcije lokalne vlasti i predstavlja zakonodavni organ lokalne vlasti.

Skupština opštine osniva stalna ili povremena radna tela za razmatranje pitanja iz njene nadležnosti. Radna tela daju mišljenje na predloge propisa i odluka koje donosi skupština opštine i obavljaju druge poslove utvrđene statutom opštine.

Izvršni organi opštine su predsednik opštine i opštinsko veće.

Predsednik opštine:

- 1) predstavlja i zastupa opštinu;
- 2) predlaže način rešavanja pitanja o kojima odlučuje skupština;
- 3) naredbodavac je za izvršenje budžeta;
- 4) usmerava i usklađuje rad opštinske uprave;
- 5) donosi pojedinačne akte za koje je ovlašćen zakonom, statutom ili odlukom skupštine;
- 6) vrši i druge poslove utvrđene statutom i drugim aktima opštine.

Statutom opštine može se predvideti da se za pojedine oblasti (ekonomski razvoj, urbanizam, primarna zdravstvena zaštita, zaštita životne sredine, poljoprivreda i dr.) postavljaju pomoćnici predsednika opštine. Pomoćnike predsednika opštine postavlja i razrešava predsednik opštine.

Pomoćnici predsednika opštine pokreću inicijative, predlažu projekte i sačinjavaju mišljenja u vezi sa pitanjima koja su od značaja za razvoj u oblastima za koje su postavljeni i vrše druge poslove po nalogu predsednika opštine. Postavljaju se u kabinetu predsednika opštine najduže na period dok traje dužnost predsednika opštine.

U opštini do 15.000 stanovnika može biti postavljen jedan pomoćnik predsednika opštine, u opštini do 50.000 stanovnika najviše dva pomoćnika a u opštini do 100.000 stanovnika najviše tri pomoćnika.

Opštinsko veće čine predsednik opštine, zamenik predsednika opštine, kao i članovi opštinskog veća čiji je broj utvrđen statutom opštine. Opštinsko veće:

- 1) predlaže statut, budžet i druge odluke i akte koje donosi skupština;
- 2) neposredno izvršava i stara se o izvršavanju odluka i drugih akata skupštine opštine;
- 3) donosi odluku o privremenom finansiranju u slučaju da skupština opštine ne donese budžet pre početka fiskalne godine;
- 4) vrši nadzor nad radom opštinske uprave, poništava ili ukida akte opštinske uprave koji nisu u saglasnosti sa zakonom, statutom i drugim opštim aktom ili odlukom koje donosi skupština opštine;
- 5) rešava u upravnom postupku u drugom stepenu o pravima i obavezama građana, preduzeća i ustanova i drugih organizacija u upravnim stvarima iz nadležnosti opštine;

- 5a) prati realizaciju programa poslovanja i vrši koordinaciju rada javnih preduzeća čiji je opština osnivač;
- 5b) podnosi tromesečni izveštaj o radu javnih preduzeća skupštini opštine, radi daljeg izveštavanja u skladu sa zakonom kojim se uređuje pravni položaj javnih preduzeća;
- 6) stara se o izvršavanju poverenih nadležnosti iz okvira prava i dužnosti Republike, odnosno autonomne pokrajine;
- 7) postavlja i razrešava načelnika opštinske uprave, odnosno načelnike uprava za pojedine oblasti;
- 8) vrši i druge poslove, u skladu sa zakonom.

Opštinsko veće može osnovati svoja radna tela.

Opštinska uprava obrazuje se kao jedinstveni organ, a mogu se obrazovati i opštinske uprave za pojedine oblasti u opštinama sa preko 50.000 stanovnika. U opštinskoj upravi obrazovanoj kao jedinstveni organ, za vršenje srodnih poslova mogu se obrazovati unutrašnje organizacione jedinice (kao npr. Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj).

Organi **grada su**: skupština grada, gradonačelnik, gradsko veće i gradska uprava. Organi grada obavljaju poslove propisane za organe opštine, kao i druge poslove utvrđene zakonom i statutom grada. Odredbe zakona koje se odnose na skupštinu opštine, predsednika opštine i opštinsko veće primenjuju se i na gradsku skupštinu, gradonačelnika i na gradsko veće.

Gradska uprava se obrazuje kao jedinstveni organ ili kao više uprava za pojedine oblasti.

U gradu do 100.000 stanovnika gradonačelnik može postaviti najviše tri pomoćnika, a u gradu sa više od 100.000 stanovnika gradonačelnik može postaviti najviše pet pomoćnika.

Mogući institucionalni oblici saradnje sa dijasporom na lokalnom nivou

Lokalna samouprava može urediti oblast saradnje sa dijasporom na više načina, u zavisnosti od potreba, veličine dijaspore i ljudskih i institucionalnih resursa.

Za saradnju sa dijasporom mogu biti zaduženi:

1. Savet (skupštine opštine/grada) za saradnju sa dijasporom
2. Savet (opštinskog/gradskog veća) za saradnju sa dijasporom
3. Član opštinskog/gradskog veća zadužen za saradnju sa dijasporom
4. Savetnik za saradnju sa dijasporom
5. Pomoćnik predsednika opštine /gradonačelnika zadužen za saradnju sa dijasporom
6. Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj
7. Kancelarija za saradnju sa dijasporom
8. Poveravanje posla drugom pravnom entitetu
9. Udruživanje više jedinica lokalne samouprave.

Savet skupštine opštine/grada za saradnju sa dijasporom

Institucionalni okvir

Savet je skupštinsko (skupština opštine/grada) radno telo. Radna tela daju mišljenje na predloge propisa i odluka koje donosi skupština opštine i obavljaju druge poslove utvrđene statutom opštine (član 36. stav 2. Zakona o lokalnoj samoupravi).

Nadležnost i opis poslova

S obzirom na prirodu radnog tela skupštine, nadležnost Saveta za dijasporu bi bila:

- razmatranje pojedinih pitanja, davanje predloga, mišljenja i stručnih obrazloženja u vezi sa utvrđivanjem i vođenjem politike opštine/grada prema dijaspori
- davanje mišljenja na predloge propisa i odluka koje donosi skupština opštine/grada
- obavljanje drugih poslova utvrđenih statutom i poslovníkom skupštine opštine/grada.

Savet za saradnju sa dijasporom može organizovati javno slušanje o predlozima odluka i drugih propisa o kojima odlučuje skupština opštine.

Organizovanje i sprovođenje javnog slušanja, kao i obaveštavanje predsednika skupštine opštine/grada i javnosti o iznetim mišljenjima i stavovima na javnom slušanju, bliže se uređuju poslovníkom skupštine opštine/grada.

Iz napred navedenog se zaključuje da se radi o savetodavnom telu zakonodavne vlasti na lokalnom nivou. U radu skupštinskog radnog tela mogu, po pozivu, učestvovati načelnik, drugi rukovodioci opštinske/gradske uprave, kao i stručni, naučni radnici i predstavnici drugih organizacija i građana, bez prava odlučivanja.

U izvršavanju poslova iz svog delokruga radno telo može preko svog predsednika tražiti od opštinske/gradske uprave podatke i informacije od značaja za svoj rad.

Način rada saveta propisuje se opštinskom/gradskom odlukom o radnim telima.

Ovo radno telo može da inicira izradu i predlaganje akata iz oblasti za koje je osnovano, kao i da da negativno mišljenje o predlogu opšteg akta koji je dostavljen skupštini opštine/grada i time utiče na sprečavanje usvajanja dokumenta ili na vraćanje dokumenta na doradu.

Budžetski rashodi

Potrebna sredstva se odnose na nadoknade za rad članova radnog tela. Članovi radnog tela se uglavnom plaćaju prema prisustvu sednicama saveta, što je uređeno opštim aktom opštine/grada. Ostali operativni troškovi (troškovi pripreme i održavanja sednice se finansiraju u okviru postojećih rashoda opštinske/gradske uprave, uz angažovanje postojećih zaposlenih u opštinskoj/gradskoj upravi.

Glavne prednosti

Glavne prednosti

Rad ovog tela zahteva minimalne budžetske rashode.

Glavni nedostaci

Ovo radno telo nije operativnog karaktera i angažovano je prvenstveno u fazi dostavljanja predloga propisa i izmena propisa skupštini opštine/grada na usvajanje.

Kome se preporučuje

Ovaj institucionalni oblik saradnje preporučuje se malim opštinama, koje nemaju značajan procenat dijaspore u odnosu na ukupno stanovništvo.

Savet (opštinskog/gradskog veća) za saradnju sa dijasporom

Institucionalni okvir

Opštinsko/gradsko veće, kao izvršni organ jedinice lokalne samouprave, može osnovati Savet za saradnju sa dijasporom. Nadležnost Saveta je: razmatranje, pripremanje i davanje predloga o pitanjima iz nadležnosti opštinskog/gradskog veća, preduzimanje odgovarajućih mera na usklađivanju rada organa i organizacija u procesu pripreme akata i materijala za sednicu opštinskog/gradskog veća, praćenje izvršenja svojih akata i dr.

Savet za saradnju sa dijasporom obaveštava skupštinu opštine/grada da se određenim predlogom odluke ili drugog akta skupštine opštine/grada, odnosno predsednika opštine/gradonačelnika utiče na položaj dijaspore, a naročito ako se radi o programima podrške privredi odnosno o izmeni politike lokalnih javnih prihoda.

Predsednika i članove Saveta imenuje opštinsko/gradsko veće većinom glasova od ukupnog broja članova veća, na vreme trajanja mandata opštinskog/gradskog veća. Rešenjem o imenovanju određuje se broj članova. Predsednik Privrednog saveta po pravilu može se imenovati se iz reda privrednika, odnosno preduzetnika. Privredni savet radi i odlučuje na sednici, na način i po postupku koji je predviđen za rad opštinskog veća. Privredni savet donosi zaključke, preporuke i mišljenja, koje dostavlja predsedniku opštine/gradonačelniku, opštinskom/gradskom veću i skupštini opštine/grada sa predlogom za preduzimanje odgovarajućih mera iz nadležnosti tih organa.

Način rada Saveta propisan je Poslovníkom o radu opštinskog/gradskog veća. Aktom o obrazovanju radnog tela određuju se njegovi zadaci, sastav, mandat, način rada i rok u kome će se obaviti povereni posao.

Nadležnost i opis poslova

- Inicira i predlaže donošenje opštih akata koji se odnose na saradnju sa dijasporom;
- prati donošenje i izmene strategije i planova privrednog razvoja, prati sprovođenje planova i programa lokalnog ekonomskog razvoja, daje inicijative vezane za ekonomski razvoj i mišljenje o prioritetnim projektima lokalnog ekonomskog razvoja i plan kapitalnih investicija;
- prati aktivnosti na promovisanju privrednih potencijala opštine/grada;
- inicira i prati prikupljanje podataka radi izrade baze podataka o dijaspori;
- podstiče međusobno umrežavanje pripadnika dijaspore, po strukama i delatnostima, sa istaknutim pojedincima i predstavnicima privrede na lokalnom nivou;
- inicira posete udruženjima u dijaspori i posete predstavnika dijaspore opštini/gradu;
- daje predloge za unapređenje rada opštinske/gradske uprave (a posebno organizacione jedinice opštinske uprave koja se bavi poslovima lokalnog ekonomskog razvoja), javnih preduzeća, ustanova, organizacija i službi čiji je osnivač skupština opštine/grada, sve u cilju unapređenja saradnje sa dijasporom.

Budžetski rashodi

Potrebna sredstva se odnose na nadoknade za rad članova radnog tela. Članovi radnog tela se uglavnom plaćaju prema prisustvu sednicama saveta, što je uređeno opštim aktom opštine/grada. Ostali operativni troškovi (troškovi pripreme i održavanja sednice se finansiraju u okviru postojećih rashoda opštinske/gradske uprave, uz angažovanje postojećih zaposlenih u opštinskoj/gradskoj upravi.

Glavne prednosti

S obzirom na to da se radi o radnom telu izvršnog organa, Savet za saradnju sa dijasporom opštinskog/gradskog veća ima veće operativne mogućnosti u odnosu na radno telo skupštine opštine/grada. Savet ostvaruje intenzivniju, lakšu i manje formalnu saradnju sa organima opštine/grada, pre svega opštinskom/gradskom upravom i ustanovama, organizacijama i javnim preduzećima čiji je osnivač lokalna samouprava.

S obzirom na to da se akcenat rada saveta za saradnju sa dijasporom stavlja na lokalni ekonomski razvoj, neophodna je intenzivna saradnja sa Kancelarijom za lokalni ekonomski razvoj.

Glavni nedostaci

Iako se radi o radnom telu izvršnog, a ne zakonodavnog organa jedinice lokalne samouprave (opštinskog/gradskog veća) ovo telo ima više savetodavnu nego izvršnu ulogu. Ovo radno telo mišljenja i zaključke donosi na svojim sednicama i za efikasan rad ovog tela potrebno je angažovanje opštinske/gradske uprave u smislu stručne, tehničke i administrativne podrške.

Kome se preporučuje

Ovaj institucionalni oblik saradnje preporučuje se opštinama koje nemaju značajan procenat dijaspore u odnosu na ukupno stanovništvo i koje nemaju potrebu za intenzivnijom saradnjom sa dijasporom.

Član opštinskog/gradskog veća zadužen za saradnju sa dijasporom

Institucionalni okvir

Opštinsko/gradsko veće je izvršni organ opštine/grada i čine ga predsednik opštine/gradonačelnik, zamenik predsednika opštine/gradonačelnika, kao i članovi opštinskog/gradskog veća čiji je broj utvrđen statutom opštine i koje bira skupština opštine, na period od četiri godine. Predsednik opštine/gradonačelnik je ujedno i predsednik opštinskog/gradskog veća.

Opštinsko veće, čije članove bira skupština opštine na predlog predsednika opštine, može da ima do pet članova za opštine do 15.000 stanovnika, do sedam za opštine do 50.000 stanovnika, do devet za opštine, odnosno gradove do 100.000 stanovnika, odnosno do 11 za gradove preko 100.000 stanovnika.

Članovi opštinskog veća mogu biti zaduženi za jedno ili više određenih područja iz nadležnosti opštine. Članovi opštinskog veća mogu biti na stalnom radu u opštini/gradu.

Zbog sličnosti posla, preporuka je da se saradnjom sa dijasporom bavi član opštinskog/gradskog veća koji se bavi lokalnim ekonomskim razvojem.

Nadležnost i opis poslova

Nadležnost i opis poslova zavisi od toga da li je član opštinskog/gradskog veća u radnom odnosu u opštini/gradu ili ne.

Ukoliko član opštinskog/gradskog veća nije u radnom odnosu, obavlja poslove u nadležnosti Saveta opštinskog/gradskog veća za saradnju sa dijasporom.

Ukoliko je član opštinskog /gradskog veća u radnom odnosu, obavlja poslove istovetne poslovima pomoćnika predsednika opštine/gradonačelnika za saradnju sa dijasporom.

U oba navedena slučaja potrebna je stručna, tehnička i administrativna podrška opštinske/gradske uprave, odnosno Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj, ukoliko je formirana u opštini/gradu.

Budžetski rashodi

Ukoliko član opštinskog/gradskog veća nije u radnom odnosu, naknada za njegov rad se plaća prema prisustvu sednici veća ili na mesečnom nivou. Pretpostavka je da se članu opštinskog/gradskog veća zaduženom za LER pridodaje nadležnost i saradnje sa dijasporom, tako da nema dodatnih rashoda za rad člana veća.

Glavne prednosti

Ukoliko se jedinica lokalne samouprave opredeli za ovaj model, odnosno da članu opštinskog/gradskog veća nadležnom za lokalni ekonomski razvoj, pridoda i nadležnost saradnje sa dijasporom, neće imati dodatne troškove.

Glavni nedostaci

Ovaj model funkcioniše samo u slučaju kada jedinica lokalne samouprave ima postojeću Kancelariju za ekonomski razvoj ili drugi oblik organizovanja koji se bavi tom oblašću.

Kome se preporučuje

Ovaj model preporučuje se jedinicama lokalne samouprave koje imaju člana opštinskog/gradskog veća na stalnom radu, nadležnog za lokalni ekonomski razvoj i funkcionalnu Kancelariju za lokalni ekonomski razvoj ili drugu organizacionu jedinicu ili drugi način organizovanja poslova lokalnog ekonomskog razvoja.

Institucionalni okvir

Savetnik za saradnju sa dijasporom je službenik čije bi radno mesto, s obzirom na prirodu posla, moglo da bude u okviru Kancelarije za ekonomski razvoj opštine/grada. U zavisnosti od potreba i raspoloživih ljudskih resursa, ovaj službenik može da obavlja i druge srodne poslove u okviru Kancelarije za ekonomski razvoj.

Nadležnost i opis poslova

Opis radnog mesta obuhvata poslove:

- kreira i ažurira bazu podataka o dijaspori (selektivno prema državi domaćinu, prema delatnosti kojom se predstavnici dijaspore bave, mrežama u koje su uključeni i dr);
- održava redovan kontakt sa dijasporom putem e-biltena, društvenih mreža i dr;
- prati i učestvuje u aktivnostima i projektima na promovisanju privrednih potencijala opštine/grada;
- učestvuje u kreiranju nacрта opštih akata koji se odnose na saradnju sa dijasporom;
- učestvuje u izradi strategija i planova privrednog razvoja, sprovođenju planova i programa lokalnog ekonomskog razvoja, daje inicijative vezane za ekonomski razvoj, učestvuje u pripremi i realizaciji projekata lokalnog ekonomskog razvoja i plana kapitalnih investicija i drugih planova i strateških dokumenata koji se odnose na dijasporu;
- informiše dijasporu o mogućnostima za ulaganje u opštini/gradu, o programima podrške i podsticajima na lokalnom i državnom nivou;
- učestvuje u organizaciji umrežavanja lokalnih i privrednika iz dijaspore;
- učestvuje u organizaciji susreta i poseta lokalnih privrednika i predstavnika lokalne vlasti i privrednika iz dijaspore;
- uređuje elektronski vodič za dijasporu;
- uređuje internet prezentacije opštine/grada namenjene dijaspori ili stranice za dijasporu na zvaničnom sajtu opštine/grada;
- kreira i ažurira bazu podataka o udruženjima dijaspore;
- izrađuje i distribuira elektronski bilten opštine/grada namenjen lokalnom ekonomskom razvoju i saradnji sa dijasporom;
- odgovara na upite pripadnika dijaspore
- obavlja i druge poslove po nalogu neposrednog rukovodioca i načelnika opštinske/gradske uprave.

Budžetski rashodi

Ovaj model prouzrokuje rashode koji se odnose na zarade zaposlenog (savetnika) i eventualno rashode za nabavku opreme (kompjuterska oprema, nameštaj). U slučaju korišćenja postojećih ljudskih resursa (premeštanjem službenika sa drugog radnog mesta) i korišćenjem postojeće opreme, dodatnih budžetskih rashoda nema.

Glavne prednosti

S obzirom na to da je ovo radno mesto u sastavu Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj, savetnik za saradnju sa dijasporom koristi baze podataka i sve ostale proizvode Kancelarije.

Glavni nedostaci

S obzirom na to da nije potpuno samostalan, savetnik, po potrebi, obavlja i druge poslove po nalogu rukovodilaca, koji se prvenstveno odnose na poslove lokalnog ekonomskog razvoja.

Kome se preporučuje

Preporučuje se jedinicama lokalne samouprave koje imaju veće učešće dijaspore u ukupnom stanovništvu, u kojima su potrebe za saradnjom sa dijasporom značajne, ali ne zahtevaju angažovanje u punom radnom vremenu.

Pomoćnik predsednika opštine / gradonačelnika zadužen za saradnju sa dijasporom

Institucionalni okvir

Statutom opštine/grada može se predvideti da se za pojedine oblasti (ekonomski razvoj, urbanizam, primarna zdravstvena zaštita, zaštita životne sredine, poljoprivreda i dr.) postavljaju pomoćnici predsednika opštine.

Pomoćnike predsednika opštine/gradonačelnika postavlja i razrešava predsednik opštine/gradonačelnik. Pomoćnici pokreću inicijative, predlažu projekte i sačinjavaju mišljenja u vezi sa pitanjima koja su od značaja za razvoj u oblastima za koje su postavljeni i vrše druge poslove po nalogu predsednika opštine. Pomoćnici predsednika opštine/gradonačelnika se postavljaju u kabinetu predsednika opštine/gradonačelnika najduže na period dok traje dužnost predsednika opštine/gradonačelnika.

Pomoćnik u svojoj nadležnosti može da ima i saradnju sa dijasporom. Po srodnosti oblasti, ova nadležnost bi trebalo da se dodeli pomoćniku nadležnom za lokalni ekonomski razvoj. Pomoćnik predsednika opštine/gradonačelnika ima operativne mogućnosti i raspoloživu logistiku (tesna saradnja sa opštinskom/gradskom upravom, pre svega sa kancelarijom za LER). Može da inicira, prati i učestvuje u aktivnostima koje se odnose na saradnju sa dijasporom, inicira i učestvuje u izradi opštih akata koji se tiču dijaspore i učestvuje u radu opštinskog/gradskog veća bez prava glasa.

To mu daje široke mogućnosti za organizaciju i realizaciju poslova. Takođe, što je vrlo bitno, pomoćnik predsednika opštine/gradonačelnika ima intenzivnu saradnju sa predsednikom opštine/gradonačelnikom.

Za uspešan rad pomoćnika za saradnju sa dijasporom potrebno je da u okviru opštinske/gradske uprave postoji operativna Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, sa adekvatnim ljudskim resursima (u smislu stručnog znanja, znanja stranih jezika, potrebnih veština itd.).

Nadležnost i opis poslova

Pomoćnik za saradnju sa lokalnom samoupravom može da:

- inicira i predlaže donošenje opštih akata koji se odnose na saradnju sa dijasporom;
- prati donošenje i izmene strategije i planova privrednog razvoja, prati sprovođenje planova i programa lokalnog ekonomskog razvoja, daje inicijative vezane za ekonomski razvoj i mišljenje o prioritetnim projektima lokalnog ekonomskog razvoja i planu kapitalnih investicija;
- prati i učestvuje u aktivnostima i projektima na promovisanju privrednih potencijala opštine/grada;
- inicira i prati prikupljanje podataka radi izrade baze podataka o dijaspori;
- organizuje umrežavanje lokalnih i privrednika iz dijaspore;
- organizuje susrete i posete lokalnih privrednika i predstavnika lokalne vlasti i privrednika iz dijaspore;
- inicira i prati izradu elektronskog vodiča za dijasporu;
- inicira i prati izradu internet prezentacije opštine/grada namenjene dijaspori ili stranice za dijasporu na zvaničnom sajtu opštine/grada;
- inicira i prati izradu baze podataka o udruženjima dijaspore;

- inicira i prati izradu i distribuciju elektronskog biltena opštine/grada namenjenog lokalnom ekonomskom razvoju isaradnji sa dijasporom;
- prati i koordinira postupak dostavljanja odgovora na upite pripadnika dijaspore;
- vrši koordinaciju između kancelarije za LER i ostalih organizacionih jedinica opštinske/gradske uprave (imovinska služba, služba za urbanizam, služba za komunalne poslove itd.) i ustanovama, organizacijama i javnim preduzećima čiji je osnivač opština/grad;
- obavlja i druge poslove koji se odnose na unapređenje saradnje sa dijasporom.

Navedeni opis poslova se navodi u rešenju o imenovanju pomoćnika predsednika opštine/gradonačelnika. Takođe, u Odluci o opštinskoj/gradskoj upravi se navedeni poslovi stavljaju u nadležnost Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj.

Budžetski rashodi

Ovaj model ne zahteva dodatne izdatke jer se poslovi pridodaju već zaposlenom licu (pomoćnik za lokalni ekonomski razvoj).

Glavne prednosti

Kao što se iz napred navedenog može videti, ukoliko se lokalna samouprava opredeli za ovaj način organizacije, mogućnosti za saradnju sa dijasporom su velike. Neophodno je postojanje kancelarije za LER ili slične organizacione jedinice koja će obavljati operative i stručne poslove.

Glavni nedostaci

Negativna strana ovakve organizacije je što sa prestankom mandata predsednika opštine/gradonačelnika, prestaje mandat i pomoćniku za saradnju sa dijasporom. Naredni predsednik opštine/gradonačelnik može imenovati pomoćnika za saradnju sa dijasporom, ali je mala verovatnoća da to bude isto lice, što po pravilu povlači uvođenje u posao i stvaranje mreže kontakata, za šta je potrebno vreme.

Kome se preporučuje

Preporučuje se opštinama koje značajniju potrebu za saradnjom sa dijasporom, ujedno i funkcionalnu Kancelariju za lokalni ekonomski razvoj ili drugi oblik organizovanja ovog posla.

Institucionalni okvir

Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj se organizuje kao posebna organizaciona jedinica u okviru opštinske/gradske uprave. Organizacija i nadležnost pravno se uređuju Odlukom o opštinskoj/gradskoj upravi. Radno/radna mesto/mesta uređuju se Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u opštinskoj/gradskoj upravi.

Nadležnost i opis poslova

Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, pored drugih poslova, može obavljati sledeće poslove:

- kreira i ažurira bazu podataka o dijaspori (selektivno prema državi domaćinu, prema delatnosti kojom se predstavnici dijaspore bave, mrežama u koje su uključeni i dr);
- održava redovan kontakt sa dijasporom putem e-biltena, društvenih mreža i dr;
- Kreira i unapređuje bazu projekata i lokacija za investiranje, sektorske i analize tržišta, podatke o izveznoj ponudi domaćih kompanija i investicionim i drugim privrednim potencijalima opštine/grada;
- Realizuje projekte koji se odnose na promovisanje privrednih potencijala opštine/grada;
- kreira nacрте opštih akata koji se odnose na saradnju sa dijasporom;
- učestvuje u izradi strategija i planova privrednog razvoja, sprovodi i planove i programe lokalnog ekonomskog razvoja, daje inicijative vezane za saradnju sa dijasporom, priprema i realizuje projekte lokalnog ekonomskog razvoja, plana kapitalnih investicija i dr.;
- informiše dijasporu o mogućnostima za ulaganje u opštini/gradu, o programima podrške i podsticajima na lokalnom i državnom nivou;
- identifikuje potrebe dijaspore
- organizuje umrežavanje lokalnih i privrednika iz dijaspore;
- organizuje susrete i posete lokalnih privrednika i predstavnika lokalne vlasti i privrednika iz dijaspore;
- izrađuje elektronski vodič za dijasporu;
- uređuje internet prezentacije opštine/grada namenjene dijaspori ili stranice za dijasporu na zvaničnom sajtu opštine/grada;
- kreira i ažurira bazu podataka o udruženjima dijaspore;
- izrađuje i distribuira elektronski bilten opštine/grada namenjen saradnji sa dijasporom;
- odgovara na upite pripadnika dijaspore
- obavlja i druge poslove po nalogu neposrednog rukovodioca i načelnika opštinske/gradske uprave.

Budžetski rashodi

Rashodi se odnose na zarade zaposlenih i potrebne rashode za opremanje Kancelarije (računarska oprema, nameštaj, troškovi održavanja kancelarije).

Glavne prednosti

Nema dodatnih troškova zarada i ostalih troškova jer se koriste postojeći resursi Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj. Zbog srodnosti poslova, može se očekivati da funkcionalna Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj i ove poslove (saradnja sa dijasporom) obavlja uspešno.

Kome se preporučuje

Preporučuje se jedinicama lokalne smaouprave koje imaju funkcionalne Kancelarije za ekonomski razvoj.

Institucionalni okvir

Kao i Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, Kancelarija za saradnju sa dijasporom se organizuje kao posebna organizaciona jedinica u okviru opštinske/gradske uprave. Organizacija i nadležnost pravno se uređuju Odlukom o opštinskoj/gradskoj upravi. Radno/radna mesto/mesta uređuju se Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u opštinskoj/gradskoj upravi.

Kancelarija za saradnju sa dijasporom predstavlja tačku kontakta, povezivanja i podrške predstavnicima dijaspore koji imaju namere da investiraju u opštini/gradu. Kancelarija za saradnju predstavlja informativni punkt i servis kako dijaspori tako i lokalnim privrednicima, lokalnim donosiocima odluka, lokalnim i državnim institucijama.

Nadležnost i opis poslova

Kancelarija za saradnju sa dijasporom može obavljati sledeće poslove:

- kreira i ažurira bazu podataka o dijaspori (selektivno prema državi domaćinu, prema delatnosti kojom se predstavnici dijaspore bave, mrežama u koje su uključeni i dr);
- održava redovan kontakt sa dijasporom putem e-biltena, društvenih mreža i dr;
- u saradnji sa Kancelarijom za lokalni ekonomski razvoj kreira i unapređuje bazu projekata i lokacija za investiranje, sektorske i analize tržišta, podatke o izveznoj ponudi domaćih kompanija i investicionim i drugim privrednim potencijalima opštine/grada;
- prati i učestvuje u aktivnostima i projektima na promovisanju privrednih potencijala opštine/grada;
- kreira nacрте opštih akata koji se odnose na saradnju sa dijasporom;
- učestvuje u izradi strategija i planova privrednog razvoja, sprovodi i planove i programe lokalnog ekonomskog razvoja, daje inicijative vezane za saradnju sa dijasporom, učestvuje u izradi projekata lokalnog ekonomskog razvoja, plana kapitalnih investicija i dr.;
- informiše dijasporu o mogućnostima za ulaganje u opštini/gradu, o programima podrške i podsticajima na lokalnom i državnom nivou;
- identifikuje potrebe dijaspore
- organizuje umrežavanje lokalnih i privrednika iz dijaspore;
- organizuje susrete i posete lokalnih privrednika i predstavnika lokalne vlasti i privrednika iz dijaspore;
- izrađuje elektronski vodič za dijasporu;
- uređuje internet prezentacije opštine/grada namenjene dijaspori ili stranice za dijasporu na zvaničnom sajtu opštine/grada;
- kreira i ažurira bazu podataka o udruženjima dijaspore;
- izrađuje i distribuira elektronski bilten opštine/grada namenjen saradnji sa dijasporom;
- odgovara na upite pripadnika dijaspore
- obavlja i druge poslove po nalogu neposrednog rukovodioca i načelnika opštinske/gradske uprave.

Budžetski rashodi

Rashodi se odnose na zaradu/zarade zaposlenih i potrebne rashode za opremanje Kancelarije (računarska oprema, nameštaj, troškovi održavanja kancelarije). Kancelarija može da se formira i premeštanjem zaposlenih sa drugih radnih mesta, npr. iz Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj. U tom slučaju neće doći do dodatnih rashoda za zarade zaposlenih. Takođe, mogući su slučajevi da se koristi već postojeća opremljena kancelarija, kada neće biti dodatnih troškova opremanja i održavanja kancelarije. Od raspoloživih ljudskih i ostalih resursa zavisi koja će se varijanta primeniti, odnosno koliki će biti troškovi Kancelarije.

Glavne prednosti

Po prirodi posla, očekuje se da Kancelarija za saradnju sa dijasporom intenzivno saraduje sa Kancelarijom za LER i ostalim organizacionim jedinicama opštinske/gradske uprave (imovinska služba, služba za urbanizam, služba za komunalne poslove itd.) i ustanovama, organizacijama i javnim preduzećima čiji je osnivač opština/grad, uključujući i tesnu saradnju sa Kabinetom predsednika opštine/gradonačelnika.

S obzirom na to da je organizovana kao posebna organizaciona jedinica u okviru opštinske/gradske uprave, Kancelarija je relativno samostalna u radu.

Pozitivna strana je što prestankom mandata predsednika opštine/gradonačelnika, ne dolazi do promena u ljudskim resursima angažovanim u Kancelariji i Kancelarija praktično nesmetano nastavlja sa radom.

Kome se preporučuje

Ovo je najefikasniji i samim tim i najzahtevniji model i preporučuje se jedinicama lokalne samouprave koje imaju značajno učešće dijaspore u ukupnom stanovništvu i žele da uspostave dugoročnu i sveobuhvatnu saradnju .

U takvim slučajevima najbolje rezultate će dati ako lokalna samouprava osnuje Kancelariju za saradnju sa dijasporom i imenuje pomoćnika predsednika opštine/gradonačelnika za saradnju sa dijasporom.

Poveravanje posla drugom pravnom entitetu

Institucionalni okvir

Jedinica lokalne samouprave osniva službe, javna preduzeća, ustanove i organizacije, utvrđene statutom i vrši nadzor nad njihovim radom. Osnivač – lokalna samouprava može poveriti poslove od javnog značaja službi, ustanovi i dr. U zavisnosti od fokusa saradnje sa dijasporom, to mogu biti Dom kulture, Agencija za lokalni ekonomski razvoj, Muzej ili neki drugi pravni entitet. Važno je da entitet kojem se poverava posao ima kapaciteta za ovaj posao.

Nadležnost i opis poslova

Nadležnost i opis poslova je istovetan kao kod Kancelarije za saradnju sa dijasporom.

Budžetski rashodi

U zavisnosti od raspoloživih ljudskih i ostalih resursa, može doći, ali ne mora, do dodatnih rashoda. Situacija je ista kao i u slučaju Kancelarije za saradnju sa dijasporom.

Glavne prednosti

Ukoliko se posao poverava pravnom subjektu očekuje se kratko uvođenje u posao i veća efikasnost, efektivnost i ekonomičnost u radu zbog srodnosti poslova i već formiranih mreža koje ovaj entitet već ima. Pri tome mislimo na saradnju sa organizacionim jedinicama opštinske/gradske uprave (imovinska služba, služba za urbanizam, služba za komunalne poslove itd.) i ustanovama, organizacijama i javnim preduzećima čiji je osnivač opština/grad, uključujući i tesnu saradnju sa Kabinetom predsednika opštine/gradonačelnika. Bilo bi dobro ako ovaj entitet ima i prethodna iskustva u saradnji sa dijasporom

S obzirom na to da je organizovana kao poseban pravni subjekat, ima visok nivo samostalnosti u radu.

Glavni nedostaci

Ovaj model zahteva ozbiljniji pristup uspostavljanja i održavanja komunikacije između osnivača i pravnog lica kojem je posao poveren. Takođe, potrebno je uspostaviti sistem nadzora nad realizacijom poverenih poslova i nad utroškom finansijskih sredstava.

Kome se preporučuje

Preporučuje se onim jedinicama lokalne samouprave koje već imaju postojeći funkcionalni entitet sa dovoljno kapaciteta za saradnju sa dijasporom.

Udruživanje više jedinica lokalne samouprave

Institucionalni okvir

Prema odredbama Zakona o lokalnoj samoupravi jedinica lokalne samoupravenjeni organi i službeostvaruje saradnju i udružuje se sa drugim jedinicama lokalne samouprave i njenim organima i službama u oblastima od zajedničkog interesa i radi njihovog ostvarivanja mogu udruživati sredstva i obrazovati zajedničke organe, preduzeća, ustanove i druge organizacije i ustanove, u skladu sa zakonom i statutom.

U slučaju osnivanja zajedničkog organa, službe, preduzeća ili druge organizacije koji se osniva na osnovu zaključenog sporazuma o saradnji jedinica lokalne samouprave, njihove rukovodioce postavljaju odnosno imenuju, razrešavaju i o njihovoj odgovornosti i prestanku dužnosti odlučuju nadležni organi jedinice lokalne samouprave, osnivači, u skladu sa zakonom.

Zaposleni svoja prava, obaveze i odgovornosti ostvaruju u jedinici lokalne samouprave u kojoj je sedište zajedničkog organizacionog oblika koji se osniva.

Kad je sporazumom predviđeno da zajednički organ odlučuje o pravima i obavezama građana u upravnom postupku, nadležni organi jedinica lokalne samouprave zadržavaju svoju nadležnost u drugostepenom postupku, u skladu sa zakonom.

Sredstva za finansiranje rada zajedničkog organa obezbeđuju se u budžetima jedinica lokalne samouprave koje su pristupile sporazumu srazmerno obimu poslova koje za njih zajednički organ obavlja. Shodno napred navedenom, više jedinica lokalne samouprave, najčešće kada su u pitanju susedne opštine, mogu osnovati zajedničku službu – Kancelariju za saradnju sa dijasporom.

Nadležnost i opis poslova

Nadležnost i opis poslova su isti kao i u slučaju osnivanja Kancelarije za saradnju sa dijasporom od strane jedne jedinice lokalne samouprave

Budžetski rashodi

Troškovi rada Kancelarije su isti kao i u slučaju osnivanja od strane jedne opštine, ali ih dele sve jedinice lokalne smaouprave koje su zaključile sporazum, srazmerno obimu poslova koji se obavljaju za pojedinačne lokalne samouprave.

Glavne prednosti

Ovaj model je ekonomičan jer su troškovi rada Kancelarije po jedinici lokalne samouprave znatno manji nego u slučaju kada je osnivač jedna lokalna samouprava.

Glavni nedostaci

Potrebno je da se sporazumom precizno definišu prava i obaveze ugovornih strana – jedinica lokalne samouprave. Takođe, postoji rizik od toga da se rad u korist nekih opština zapostavlja.

Kome se preporučuje

Ovaj model preporučuje se JLS koje imaju dobro međusobnu saradnju i sličnu strukturu dijaspore ili sličan fokus saradnje.

Pregled institucionalnih mehanizama za saradnju jedinica lokalnih samouprava sa dijasporom

Institucionalni oblik saradnje sa dijasporom	Kome se preporučuje
Savet (skupštine opštine/grada) za saradnju sa dijasporom	JLS koje nemaju značajan procenat dijaspore u odnosu na ukupno stanovništvo i nemaju potrebu za intenzivnijom saradnjom sa dijasporom.
Savet (opštinskog/gradskog veća) za saradnju sa dijasporom	
Član opštinskog/gradskog veća zadužen za saradnju sa dijasporom	JLS koje imaju veće učešće dijaspore u ukupnom stanovništvu i imaju potrebu za intenzivnijom saradnjom sa dijasporom.
Savetnik za saradnju sa dijasporom	
Pomoćnik predsednika opštine /gradonačelnika zadužen za saradnju sa dijasporom	
Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj	JLS koje imaju značajno učešće dijaspore u ukupnom stanovništvu i žele da uspostave dugoročnu i sveobuhvatnu saradnju .
Kancelarija za saradnju sa dijasporom	
Poveravanje posla drugom pravnom entitetu	JLS koje već imaju postojeći funkcionalni entitet sa dovoljno kapaciteta za saradnju sa dijasporom..
Udruživanje više jedinica lokalne samouprave	JLS koje imaju dobro međusobnu saradnju i sličnu strukturu dijaspore ili sličan fokus saradnje.

Literatura, propisi i strateška dokumenta

Literatura

Dijaspora kao resurs lokalnog razvoja, Grupa 484 (2012)
Analiza nacionalnog investicionog okvira za dijasporu u Republici Srbiji, UNDP (2017)
Priručnik o integracijama i lokalnom razvoju, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) (2017)
Srbija u procesu spoljnih migracija – Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011, Republički zavod za statistiku (2014)
Poveži se, Srbijo - studija izvodljivosti o podsticanju investicija iz dijaspore, Međunarodni centar za razvoj migracionih politika (ICMPD) (2017)
Migracioni profil RS za 2010. godinu, Međunarodna organizacija za migracije (IOM)
Migracioni profil RS za 2011. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2012. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2013. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2014. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2015. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2016. godinu, Komesarijat za izbeglice
Migracioni profil RS za 2017. godinu, Vlada RS
Migracioni profil RS za 2018. godinu, Vlada RS

Propisi i strateška dokumenta:

Ustav Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, broj 98/2006)
Zakon o dijaspori i Srbima u regionu („Sl. glasnik RS“, broj 88/2009)
Zakon o ulaganjima („Sl. glasnik RS“, broj 89/2015 i 95/2018)
Zakon o regionalnom razvoju („Sl. glasnik RS“, broj 51/2009, 30/2010 i 89/2015)
Zakon o ministarstvima („Sl. glasnik RS“, broj 44/2014, 14/2015, 54/2015, 96/i 62/2017)
Zakon o lokalnoj samoupravi („Sl. glasnik RS“, broj 129/2007, 83/2014, 101/2016 i 47/2018)
Zakon o zaposlenima u autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave („Sl. glasnik RS“, broj 21/2016, 113/2017, 95/2018 i 113/2017)
Zakon o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama („Sl. gl. RS“, broj 88/2011, 15/2016 i 104/2016)
Zakon o komunalnim delatnostima („Sl. glasnik RS“, broj 88/2011, 104/2016 i 95/2018)
Zakon o budžetskom sistemu („Sl. glasnik RS“, broj 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr., 108/2013, 142/2014, 68/2015, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019 i 72/2019)
Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore („Sl. glasnik RS“, broj 4/2011 i 14/2011)
Akcioni plan za sprovođenje Strategije očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore i matične države i Srba u regionu za 2013. i 2014. godinu
Strategija naučnog i tehnološkog razvoja RS za period od 2016. do 2020. godine – istraživanja za inovacije
Akcioni plan za sprovođenje Strategije naučnog i tehnološkog razvoja RS za period od 2016. do 2020. godine – istraživanja za inovacije
Strategija o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021-2027. Godine („Sl. glasnik RS“, broj 21/2020)